

Advies

Advies over het voorontwerp van Strafwetboek – Boek I

Advies

Advies over het voorontwerp van Strafwetboek – Boek I

Goedgekeurd door de Algemene Vergadering van de Hoge Raad voor de Justitie
op 21 juni 2017

Il existe aussi une version française du présent avis.
Er bestaat ook een Franse versie van dit advies.

U kan dit document raadplegen of downloaden op de website van de Hoge Raad voor de Justitie
of via de onderstaande QR-code.

Hoge Raad voor de Justitie
IJzerenkruisstraat 67
B-1000 Brussel

Tel. +32 (0)2 535 16 16

www.hrj.be

Inhoud

INLEIDING	1
I. ALGEMENE BESCHOUWINGEN	2
1. Nood aan modernisering van het strafrecht.....	2
2. Aandacht voor de samenhang van het strafrecht.....	2
3. Pleidooi voor een helder en toegankelijk taalgebruik	3
4. Nood aan een lange overgangsperiode en accurate overgangsregels	3
II. THEMATISCHE OPMERKINGEN.....	4
1. Interpretatie van de wet (artikel 5 voorontwerp – artikel 4 ontwerp)	4
2. De strafbare poging (artikel 10 voorontwerp – artikel 10 aangepaste voorontwerp).....	4
3. De verantwoordelijkheid van rechtspersonen (artikel 17 voorontwerp – artikel 19 aangepaste voorontwerp)	4
4. De geestesstoornis als grond van niet-toerekeningsvatbaarheid (artikel 24 voorontwerp – artikel 26 aangepaste voorontwerp).....	6
5. Het advies van een dienst gespecialiseerd in de begeleiding of behandeling van seksuele delinquenten (artikel 30 voorontwerp – artikel 32 aangepaste voorontwerp).	8
6. De gevangenisstraf (artikel 42 e.v. voorontwerp – artikel 44 e.v. aangepaste voorontwerp)	8
7. De veroordeling bij schuldverklaring (artikel 48 voorontwerp– artikel 50 aangepaste voorontwerp)	9
8. De vermogensstraffen (Hoofdstuk 4 – Afdeling 8).....	10
9. De geldboete (artikel 49 voorontwerp– artikel 51 aangepaste voorontwerp).....	10
10. De geldstraf vastgesteld op basis van het verwachte of uit het misdrijf behaalde voordeel (artikel 51 voorontwerp – artikel 53 aangepaste voorontwerp).....	11
11. De ontbinding van een rechtspersoon (artikel 40 voorontwerp – artikel 69 aangepaste voorontwerp)	11

Inleiding

De Algemene Beleidsnota van minister van Justitie Koen Geens van 10 november 2015 voorziet in enkele grote en ambitieuze hervormingen, waaronder de vervanging van ons 19de-eeuwse Strafwetboek en Wetboek van strafvordering.

De minister richtte daartoe de Commissies tot hervorming van het strafrecht en van het strafprocesrecht¹ op.

De Commissie tot hervorming van het strafrecht had als eerste opdracht een oriëntatienota op te stellen met de basisprincipes van de hervorming en op basis van deze oriëntatienota een voorstel te doen tot hervorming van het Strafwetboek – Boek I. De werkzaamheden van deze Commissie mondden uit in een voorstel van voorontwerp van Boek I van het Strafwetboek².

Op 20 januari 2017 keurde de ministerraad het voorontwerp van Strafwetboek – Boek I goed en legde het voor advies voor aan de Raad van State. Het voorontwerp is gebaseerd op het voorstel van de Commissie, doch wijkt daarvan op bepaalde punten af.

De Raad van State verleende op 27 maart 2017 advies over het voorontwerp. Een aangepaste versie werd meegedeeld aan de Hoge Raad voor de Justitie (hierna “HRJ”).

Huidig advies heeft betrekking op de tekst die werd goedgekeurd door de ministerraad (hierna “voorontwerp”) en houdt waar nodig rekening met de versie die werd aangepast na het advies van de Raad van State (hierna “aangepaste voorontwerp”) meegedeeld aan de HRJ na het advies van de Raad van State.

¹ M.B. van 30 oktober 2015 houdende oprichting van de Commissies tot hervorming van het strafrecht en van het strafprocesrecht, B.S., 29 december 2015.

² Commissie voor de hervorming van het strafrecht, *Voorstel van voorontwerp van Boek I van het Strafwetboek*, Die Keure, 2017, 187 p.

I. Algemene beschouwingen

1. Nood aan modernisering van het strafrecht

De HRJ juicht het toe dat er werk wordt gemaakt van een modernisering van het strafrecht, en boek I van het strafwetboek in het bijzonder. Vanzelfsprekend sluit de HRJ zich aan bij de sleutelbegrippen die de rode draad van de beoogde hervorming vormen, namelijk komen tot een strafrecht dat *“accuraat + coherent + eenvoudig”*³ is.

Dat neemt niet weg dat op sommige onderdelen van de hervorming kritiek geuit kan worden. De HRJ heeft ervoor gekozen om niet elk artikel van het voorontwerp van wet of het aangepaste voorontwerp in detail te bespreken. Hij beperkt zich tot deze onderwerpen die het meest vragen kunnen doen oproepen bij de burger of een belangrijke impact hebben op de werking van en de toegang tot justitie.

2. Aandacht voor de samenhang van het strafrecht

De HRJ merkt op dat het moeilijk is om op dit moment de concrete en effectieve impact van bepaalde elementen van het aangepaste voorontwerp in te schatten, omdat de precieze draagwijdte niet gekend is van andere voorgenomen hervormingen. De concrete uitwerking van andere gestarte wetgevende initiatieven, zoals een nieuw boek II van het strafwetboek (waarvan de wijziging samen dient te gaan met die van boek I), een aangekondigd wetsontwerp m.b.t. de strafuitvoering en de plannen voor een nieuw wetboek van strafvordering kan een enorm verschil betekenen. Er is nood aan een globale en coherente aanpak. De HRJ stelt daarom voor dat het ontwerp van Boek I pas wordt ingediend nadat de werkzaamheden met betrekking tot Boek II van het Strafwetboek zijn gefinaliseerd. De indeling van de misdrijven (Boek II) in één van de acht niveaus van Boek I is bijvoorbeeld essentieel om deze wijzigingen te kunnen beoordelen die dit laatste met zich meebrengt. Er dient ook rekening te worden gehouden met de andere bepalingen, misdrijven en straffen in bijzondere wetten (zoals bijvoorbeeld het Sociaal Strafwetboek of het Wetboek Economisch Recht)

Bovendien staat of valt elke hervorming met de wijze waarop deze in de praktijk kan omgezet worden. Wanneer onvoldoende middelen kunnen worden ingezet om voorgestelde straffen werkelijk uit te voeren, blijft een wet dode letter. Het nieuwe arsenaal van straffen zal noodzakelijkerwijze als effect hebben dat bijkomende bevoegdheden worden overgedragen aan de Justitiehuzen (de Gemeenschappen). Welke middelen zullen ter beschikking worden gesteld? Straffen uitspreken die niet worden uitgevoerd is het slechtste signaal dat aan de rechtzoekende kan worden gegeven.

Hetzelfde geldt voor de opdrachten die de Justitiehuzen uitvoeren voorafgaand aan een veroordeling. Wanneer, bijvoorbeeld, de wachttijden zouden oplopen bij “de bevoegde diensten” om een “voorlichtingsrapport op te stellen teneinde de pertinente informatie te verstrekken die van aard is de rechter in te lichten over de opportuniteit van de overwogen straffen of maatregelen”⁴, zal de rechter hier in de praktijk geen beroep op (kunnen) doen. Wanneer de “diensten gespecialiseerd in de begeleiding of de behandeling van seksuele delinquenten”⁵ onvoldoende middelen zouden hebben om op korte termijn begeleidingstrajecten op te starten en te voleindigen, of wanneer er onvoldoende geïnvesteerd wordt in justitieassistenten om de opgelegde straffen effectief op te volgen, zal het nieuwe Boek I van het Strafwetboek slechts een opsomming van theoretische principes zijn en krijgt de maatschappij niet de beveiliging waar zij recht op heeft. Een gebrek aan middelen zou kunnen leiden tot een onbestaand of in elk geval ondoelmatig strafrecht, wat nadelig is voor de samenleving in zijn geheel.

³ MvT p.3

⁴ Artikel 31 van het wetsontwerp

⁵ Artikel 32 van het wetsontwerp

3. Pleidooi voor een helder en toegankelijk taalgebruik

Een van de projecten die zijn opgenomen in het Krokusplan van de HRJ (het meerjarenplan 2016-2020) betreft een vergrote aandacht voor een helder en toegankelijk taalgebruik. Om die reden wenst de HRJ de regering en het parlement te wijzen op de noodzaak om ook bij het wetgevend werk aandacht te schenken aan de formulering van de wettekst. De wettekst zal immers door de volgende generaties veelvuldig worden overgenomen in geschreven documenten, procedurestukken en pleidooien. De burger is trouwens de eerste betrokkene en het is essentieel dat hij bij de eerste lezing de draagwijdte van de toepasselijke wetteksten begrijpt.

Zo wordt in de tekst regelmatig gebruik gemaakt van zinsconstructies die eenvoudiger kunnen.⁶ De HRJ suggereert dat ook taaldeskundigen worden geraadpleegd om de finale tekst nog leesbaarder en begrijpelijker te maken, zonder aan de juridische precisie te raken en zonder de overeenstemming te verliezen tussen de Franse, Nederlandse en Duitse tekst.

4. Nood aan een lange overgangperiode en accurate overgangsregels

De concrete implementatie van de geplande hervorming vereist niet alleen een grondige hertekening van bepaalde gerechtelijke werkprocessen, maar ook overleg met andere actoren zoals de politiediensten en de gemeenschappen (justitiehuisen). Er moet voldoende tijd zijn voor de betrokken instanties, magistraten, advocaten en alle andere actoren op het terrein, om zich aan te passen alvorens het nieuwe strafwetboek in werking treedt. De HRJ ziet niet in hoe deze hervorming effectief kan worden geïmplementeerd zonder een overgangperiode van minimum twee jaar.

De invoering van nieuwe straffen brengt onvermijdelijk bepaalde complicaties met zich mee. Zo dient men zich de vraag te stellen hoe deze nieuwe straffen moeten worden toegepast op bepaalde misdrijven waarvoor ze op dit moment zijn uitgesloten: probatie, autonome werkstraf,... Zo kan bijvoorbeeld de dader van zedenfeiten op een minderjarige niet worden veroordeeld tot een autonome probatiestraf, terwijl hij wel in aanmerking komt voor een opschorting van de uitspraak met probatie die minder streng is. Deze incoherentie dient te worden rechtgezet. Ook zal het niet makkelijk zijn te bepalen welke de zwaarste straf is. Er zullen met andere woorden duidelijke overgangsregels moeten komen.

⁶ Bv. "artikel 23. De onweerstaanbare dwang – Is niet strafrechtelijk verantwoordelijk hij die gedwongen werd door een macht die hij niet heeft kunnen weerstaan." In het Nederlands, maar ook in het Frans, is het eenvoudiger om een mededelende zin niet te beginnen met de persoonsvorm; die staat normaal gezien altijd op de tweede plaats, onmiddellijk voorafgegaan of gevolgd door het onderwerp. Dit artikel zou als volgt herschreven kunnen worden: "artikel 23. De onweerstaanbare dwang – Een persoon is niet strafrechtelijk verantwoordelijk als hij gedwongen werd door een macht die hij niet kon weerstaan."

II. Thematische opmerkingen

1. Interpretatie van de wet (artikel 5 voorontwerp – artikel 4 ontwerp)

“De strafwet moet strikt worden geïnterpreteerd. Zij kan niet naar analogie worden toegepast in het nadeel van de vervolgte persoon”.

De onderstreepte zinsnede werd toegevoegd aan dit artikel van het voorontwerp in antwoord op een opmerking van de Raad van State. Deze toevoeging verbetert de tekst van het artikel gevoelig. Toch kan men zich afvragen of een aantal verduidelijkingen die opgenomen werden in de memorie van toelichting niet beter uitdrukkelijk in de wettekst worden opgenomen.

2. De strafbare poging (artikel 10 voorontwerp – artikel 10 aangepaste voorontwerp)

Het voorontwerp bepaalde:

“Met de op het voltooide misdrijf gestelde straf wordt ook gestraft hij die op vasthoudende en zekere wijze voorstelt, aanbiedt of aanzet een bepaald misdrijf te plegen en hij die een dergelijk voorstel, aanbod of aanzetting heeft aanvaard, terwijl dit geen uitwerking heeft gehad wegens omstandigheden onafhankelijk van zijn wil”.

De HRJ meent dat het strafbaar stellen van het voorstellen, aanbieden of aanzetten tot een misdrijf of het aanvaarden ervan, niet algemeen voor alle misdrijven mag gelden. Het is disproportioneel om voor alle gevallen eenzelfde straf te bepalen zowel voor een poging als voor het voltooide misdrijf.

In antwoord op een gelijkaardig opmerking van de Raad van State werden in het ontwerp twee wijzigingen aangebracht:

- De straf werd verlaagd naar die van het onmiddellijk lager strafniveau;
- Alleen misdrijven waarop een straf van niveau 5 of hoger is gesteld komen in aanmerking.

Onder voorbehoud van de bepaling van de misdrijven die zullen bestraft worden met een straf van niveau 5 of hoger, kan de HRJ met de aldus gewijzigde tekst leven.

3. De verantwoordelijkheid van rechtspersonen (artikel 17 voorontwerp – artikel 19 aangepaste voorontwerp)

Net zoals het huidige artikel 5, 4de lid van het huidige Strafwetboek bepaalt het derde lid van artikel 19, 3de lid van het aangepaste voorontwerp dat bepaalde publiekrechtelijke rechtspersonen niet als strafrechtelijk verantwoordelijke rechtspersonen worden beschouwd. Het betreft hier:

“de federale staat, de gewesten, de gemeenschappen, de provincies, de hulpverleningszones, de prezones, de Brusselse agglomeratie, de gemeenten, de meergemeentezones, de binnengemeentelijke territoriale organen, de Franse Gemeenschapscommissie, de Vlaamse Gemeenschapscommissie, de gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie en de openbare centra voor maatschappelijk welzijn.”

De voornaamste reden die aan het parlement is gegeven voor de uitsluiting van de overheden van alle strafrechtelijke verantwoordelijkheid (namelijk hun democratische aard) werd ook bestreden voor het Grondwettelijk Hof. Het Hof heeft de ratio legis aanvaard op grond dat

“de publiekrechtelijke rechtspersonen die in artikel 5, vierde lid, van het Strafwetboek het bijzondere kenmerk vertonen dat zij hoofdzakelijk belast zijn met een essentiële politieke opdracht in een representatieve democratie, dat zij beschikken over democratisch verkozen vergaderingen en dat zij organen hebben die aan een politieke controle onderworpen zijn. De wetgever kon redelijkerwijze

vrezen dat, indien hij die rechtspersonen strafrechtelijk aansprakelijk zou maken, een collectieve strafrechtelijke aansprakelijkheid zou worden uitgebreid tot situaties waarin ze meer nadelen dan voordelen vertoont, door onder meer klachten uit te lokken waarvan het werkelijke doel zou zijn via strafrechtelijke weg politiek strijd te voeren.”

Het Hof heeft zijn standpunt bevestigd in een arrest van 2005 en van 2007.

Over het toepassingsgebied van artikel 5 van het Strafwetboek en vooral over de uitsluiting van publiekrechtelijke rechtspersonen kwam veel kritiek in de rechtsleer. Dhr. Nihoul wijst erop dat

“de strafrechtelijke onschendbaarheid van de voornaamste publiekrechtelijke instellingen tot gevolg had dat de politici en de ambtenaren die de goede werking ervan verzekeren, overbelicht werd, terwijl voor de duidelijkheid de aanvankelijke bedoeling net was om hen te vrijwaren van een strijd die via de politieke weg moet worden gevoerd volgens de regels van de politieke verantwoordelijkheid”.

En diezelfde auteur pleit voor de toepassing van de uitsluitingsgrond als bepaald in het tweede lid van artikel 5 op de natuurlijke personen als zij organen zijn van publiekrechtelijke rechtspersonen, als compensatie.

Een ander verwijt is gebaseerd op de onsamenhangendheid dat de overheidsbedrijven of intercommunales worden uitgesloten van het voordeel van de onschendbaarheid terwijl het strafrechtelijke risico net het grootst lijkt bij hun activiteiten. Bovendien kan, naargelang de bevoegdheid wordt uitgeoefend op gemeentelijk niveau of in een intercommunale, het lot van een mandaathouder (hoewel die in de twee instanties kan zetelen) verschillend zijn. Deze bekommernissen werden doorgegeven aan het parlement omdat er een aantal wetsvoorstellen (die geen wet zijn geworden) werden ingediend om de “onrechtvaardige en zorgelijke situatie” op te lossen van de politieke mandaathouders, die niet enkel strafrechtelijk gevisieerd zijn maar ook verstoken zijn van het verweermiddel dat bepaald is in artikel 5, tweede lid.

Bovendien is het zo dat de hulpverleningszones niet strafrechtelijk verantwoordelijk kunnen zijn, terwijl een hulpverleningszone wordt georganiseerd in de vorm van een intercommunale die wél strafrechtelijk verantwoordelijk kan zijn ... De argumenten ter ondersteuning van de ontstentenis van *strafrechtelijke* verantwoordelijkheid van bepaalde publiekrechtelijke rechtspersonen overtuigen overigens niet meer dan de argumenten die lange tijd werden ingeroepen om te stellen dat de overheden niet zijn onderworpen aan de regels van de *wettelijke* aansprakelijkheid. De zorg om te voorkomen dat politieke geschillen aanleiding geven tot het in vraag stellen van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van overheidsorganen lijkt niet bepalend te kunnen zijn wanneer deze geschillen kunnen leiden tot de invraagstelling van de mannelijke en vrouwelijke politici zelf.

De strafrechtelijke onschendbaarheid houdt vooral de verplichting in om een natuurlijke persoon strafrechtelijk verantwoordelijk te houden die de smaad van een veroordeling niet zal kunnen vermijden. We denken in het bijzonder aan onopzettelijk gepleegde misdrijven.

Het argument dat de Staat niet kan worden bestraft wanneer de anderen worden gestraft in zijn naam, overtuigt evenmin. De Staat vrijwaart de naleving van de rechtsstaat en indien hij beslist om de ene of de andere handeling of onthouding strafbaar te stellen, valt niet in te zien waarom hij een uitzondering zou moeten maken voor zichzelf.

De HRJ stelt dan ook voor om het derde lid van artikel 17 van het voorontwerp te schrappen.

In elk geval zou moeten overwogen worden om de kwestie van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van publieke rechtspersonen te herbekijken en desgewenst aan te passen, waarbij inspiratie kan worden gevonden in artikel 121-2 van het Franse Strafwetboek en de verschillende wetsvoorstellen die over deze problematiek in België werden ingediend.

4. De geestesstoornis als grond van niet-toerekeningsvatbaarheid (artikel 24 voorontwerp – artikel 26 aangepaste voorontwerp)

Artikel 26 van het aangepaste voorontwerp (artikel 24 van het voorontwerp van wet) is als volgt geformuleerd :

“Is niet strafrechtelijk verantwoordelijk hij die op het tijdstip van de feiten leed aan een geestesstoornis die zijn oordeelsvermogen of de controle over zijn daden heeft tenietgedaan.”⁷

Op die manier poogt het ontwerp de regeling van het huidige artikel 71 van het Strafwetboek te verduidelijken. De Memorie van Toelichting bij het aangepaste voorontwerp⁸ verklaart hierover het volgende:

“M.b.t. de grond van niet-toerekeningsvatbaarheid van de geestesstoornis op het ogenblik van het plegen van het misdrijf wordt er in het ontwerp voor gekozen om de aanhef ‘er is geen misdrijf’ van het huidige artikel 71 Sw. te schrappen aangezien dit juridisch niet correct is. De geestesstoornis is een grond van niet-toerekeningsvatbaarheid en heft de wederrechtelijkheid van een gedraging niet op. Het misdrijf blijft bestaan, spijs de grond van niet-toerekeningsvatbaarheid. Het schuldbestanddeel wordt immers in principe niet beïnvloed door de geestesstoornis. (...)”

Over de “schuld” wordt terecht opgemerkt in de Memorie van Toelichting:

“Dat psychologisch of subjectief bestanddeel (mens rea), vermeld de noemer van moreel bestanddeel of intentioneel bestanddeel, is vereist opdat een gedrag onder de strafwet zou vallen en vormt een van de meest complexe en meest besproken aangelegenheden in het strafrecht. Gaandeweg zijn er verscheidene theorieën ontwikkeld, veelal gefundeerd op het gebruik van eenzelfde terminologie, waarvan de interpretaties zijn geëvolueerd en zelfs uiteenlopend zijn naargelang van de auteurs. Rechtsbeoefenaars worden ook vandaag nog geconfronteerd met twee scholen, die van de strafbare fout en die van het ‘algemeen opzet’, waarbij deze laatste naargelang de auteurs of de lesgevers nuances in interpretatie kent.”⁹

“De begrippen waarvoor de auteurs van dit ontwerp hebben geopteerd, berusten in eerste instantie niet op een theoretische benadering van het moreel bestanddeel of schuldbestanddeel, maar komen voort uit het streven om ze te voorzien van een operationeel karakter, meer bepaald vanuit het oogpunt van het bewijs. Het is dan ook zaak een omschrijving te geven van de verschillende soorten van schuldbestanddeel waarmee de misdrijven kunnen worden gekenmerkt, met het oog op de afbakening van de omvang van het bewijs dat door de vervolgende partij moet worden aangevoerd met betrekking tot dat bestanddeel.”¹⁰

De HRJ heeft uiteraard alle begrip voor de gekozen pragmatische aanpak, die ook in de rechtspraak is gehanteerd geweest.¹¹ Desalniettemin blijft het risico op verwarring groot.

Men blijft immers vasthouden aan een juridische fictie als zouden bepaalde personen beschikken over alle geestesvermogens en dus volledig schuldbequaam zijn, en anderen die –zelfs al zouden ze juridisch “schuldig” zijn- totaal geen strafrechtelijke verantwoordelijkheid zouden kunnen dragen omwille van een geestesstoornis die hun oordeelsvermogen of de controle over hun daden heeft tenietgedaan.¹² Volgens de informatie die de HRJ heeft ingewonnen zouden nog amper personen ontoerekeningsvatbaar kunnen verklaard worden omdat slechts zeer weinig pathologieën bestaan die werkelijk de controle over iemands daden “teniet” doen.

⁷ Zie hoger de opmerking m.b.t. het taalgebruik p. 2

⁸ MvT p. 155.

⁹ MvT p. 40.

¹⁰ MvT p. 40-41.

¹¹ De Memorie van Toelichting haalt als sprekend voorbeeld een zaak aan die het Hof van Cassatie heeft moeten beslechten in 1941, waarbij een persoon onder invloed van een ernstige paranoia iemand had gedood in de waan dat het zijn vijand was. Het Hof oordeelde dat er wel degelijk een opzet was geweest om te doden. (MvT p. 156.)

¹² De HRJ stelt vast dat ook de Raad van State de vraag heeft opgeworpen of de geestesstoornis geen meer genuanceerde benadering verdient. (advies 60.893/3 van 27 maart 2017, nr. 104, p. 53.)

Overigens stemt deze definitie van ontoerekeningsvatbaarheid niet helemaal overeen met artikel 9 van de Wet van 5 mei 2014 betreffende de internering. In deze wet wordt meer ruimte gelaten voor nuances, in die zin dat daar gewag wordt gemaakt van een geestesstoornis die zijn oordeelsvermogen of de controle over zijn daden tenietdoet “of ernstig aantast”.

De Memorie van Toelichting bij het aangepaste voorontwerp vermeldt wat dat betreft:

“Het dient te worden benadrukt dat er een verschil bestaat tussen enerzijds de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de geesteszieke en anderzijds het toepassingsgebied van de internering.”¹³

Dat is uiteraard correct. Toch blijft de gestrengheid door de beperking van de niet-toerekenbaarheid in geval van een geestesstoornis tijdens het stellen van strafbare handelingen opmerkelijk. In zekere zin wordt zo de logica gehanteerd dat iemand absoluut “schuldig” is (en dus onderworpen kan worden aan het straffenarsenaal), wanneer hij –ondanks zijn ziekte of een stoornis– toch nog enigszins controle over zijn daden heeft en strafbare feiten heeft gepleegd.

Het is de HRJ niet duidelijk waarom precies de piste die de experts aanvankelijk hebben uitgewerkt, is verlaten daar waar een graduele benadering van de toerekeningsvatbaarheid in het vooruitzicht was gesteld door het regeerakkoord van de regering Michel ¹⁴. De experts schreven (terecht) :

“[dat het reeds lang als een pijnpunt wordt ervaren] dat in het Belgisch strafrecht tot op heden de benadering omtrent de geestesstoornis een ‘zwart-witverhaal’ is: ofwel is men toerekeningsvatbaar, ofwel is men het niet. Dit kan niet langer volstaan. Vaak wordt men immers geconfronteerd met toestanden waarin de toerekeningsvatbaarheid niet volledig verdwenen is, maar door de geestesstoornis slechts verminderd is.”¹⁵

Geïnspireerd op de ervaringen in Duitsland en Nederland deden de experts dan ook het voorstel om een drieledig onderscheid door te voeren tussen :

- *“toerekeningsvatbare personen: zij worden gewoon gestraft.*
- *verminderd toerekenbare personen: zij worden gestraft, maar met het oog op de behandeling van de stoornis die aan de basis ligt van de feiten. Met deze doelstelling voor ogen, voert het voorontwerp de straf van de opgelegde behandeling in (artikel 44).¹⁶ Ook de probatiestraf (artikel 49) kan hier in sommige gevallen een antwoord bieden.*
- *Ontoerekeningsvatbare personen: op hen is de grond van niet-toerekeningsvatbaarheid van toepassing. Zij worden bijgevolg niet gestraft. Eventueel kunnen zij wel worden geïnterneerd, indien aan de toepassingsvoorwaarden is voldaan. Om de coherentie van de strafrechtelijke keten te verhogen, is het daarom aan te bevelen dat in de interneringswetgeving, zoals aangepast door de zgn. wet ‘Potpourri III’, de toepassingscriteria van de internering af te stemmen op het criterium dat wordt gehanteerd voor de geestesstoornis als grond voor de niet-toerekeningsvatbaarheid.”¹⁷*

De HRJ stelt zich dan ook de vraag of een gradueel systeem niet beter zou kunnen aansluiten bij de menselijke realiteit en bij de verwachtingen van de burger. Een systeem waarbij een aspect van “straf” die door de burger ook aanzien wordt als een daadwerkelijke sanctie kan worden gecombineerd met (verplichte) zorg/behandeling zodat aan de criminogene factoren wordt gewerkt en de protectieve factoren worden versterkt, zou wellicht een meerwaarde kunnen bieden en het vertrouwen van de burger in justitie op termijn vergroten.

¹³ MvT p. 158.

¹⁴ Regeerakkoord p. 116.

¹⁵ Memorie van Toelichting bij het voorontwerp van wet, versie van 16 maart 2016, p. 126.

¹⁶ In het voorontwerp van wet zoals dat werd goedgekeurd in de Ministerraad komt deze straf van de “opgelegde behandeling” niet meer voor.

¹⁷ Memorie van Toelichting bij het voorontwerp van wet, versie van 16 maart 2016, p. 126-127.

Dit veronderstelt natuurlijk een engagement van verschillende partners, zoals de Gemeenschappen, die voldoende middelen zouden moeten kunnen vrijmaken om de gepaste hulpverlening aan te bieden.¹⁸

Er dient uiteraard over gewaakt te worden dat het bepalen van de strafmaat de taak blijft van de rechter en dat deze taak niet wordt gedelegeerd aan psychiatrische deskundigen.

5. Het advies van een dienst gespecialiseerd in de begeleiding of behandeling van seksuele delinquenten (artikel 30 voorontwerp – artikel 32 aangepaste voorontwerp).

Dit artikel bepaalt dat wanneer een beklaagde wordt vervolgd voor een misdrijf tegen de seksuele integriteit of het seksueel zelfbeschikkingsrecht, het openbaar ministerie of de rechter, met het oog op het opleggen van de meest geschikte straf, het gemotiveerd advies kan inwinnen van een dienst gespecialiseerd in de begeleiding of de behandeling van een seksuele delinquenten.

De HRJ meent dat moet overwogen worden om dit advies verplicht te maken, net zoals dat nu het geval is wanneer de rechter een probatiemaatregel wenst op te leggen aan de dader van een seksueel misdrijf gepleegd op minderjarigen of met hun deelneming (art. 9bis Wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie). Teneinde ervoor te zorgen dat de besluiten van het advies volkomen actueel zijn op de dag dat de rechter ten gronde de zaak onderzoekt, meent de HRJ dat het niet opportuun is dat het advies voorafgaand kan worden ingewonnen door het openbaar ministerie of de onderzoeksrechter, behoudens eventueel op het ogenblik van de regeling van de rechtspleging.

6. De gevangenisstraf (artikel 42 e.v. voorontwerp – artikel 44 e.v. aangepaste voorontwerp)

De minimumduur van de gevangenisstraf is één jaar. Korte gevangenisstraffen kunnen niet meer worden uitgesproken. De memorie van toelichting geeft volgende verklaring:

*“Om het probleem van de niet-uitvoering van de korte vrijheidsstraffen te verhelpen en rekening houdende met het feit dat die straffen wegens hun korte duur het vooropgestelde doel niet bereiken, wordt voorgesteld om de minimumduur van de gevangenisstraf die als hoofdstraf kan worden opgelegd, vast te leggen op een jaar”.*¹⁹

De recentste ministeriële omzendbrief over de uitvoering van gevangenisstraffen bepaalt dat straffen van minder dan 4 maanden niet worden uitgevoerd. Straffen van 4 maanden tot 3 jaar worden zeer gedeeltelijk uitgevoerd.

De hervorming van de uitvoering bestaat eigenlijk in het elektronisch toezicht voor alle straffen tot drie jaar gevangenisstraf.

In de eerste plaats, meent de HRJ dat het gevaarlijk is de afschaffing van de korte straffen te rechtvaardigen met argumenten die betrekking hebben op hun uitvoering. De afschaffing van gevangenisstraffen korter dan een jaar heeft bovendien maar zin indien er garanties zijn dat de gevangenisstraffen van een jaar of langer effectief zullen worden uitgevoerd en onder voorwaarden die reële kansen op reclassering bieden. De vraag is of onze gevangenisstraffen daarop voorbereid zijn.

In de tweede plaats, is de HRJ er niet van overtuigd dat gevangenisstraffen van minder dan een jaar geen nut hebben. Als ze kort na het plegen van de feiten effectief worden uitgevoerd kunnen dergelijke straffen een bewustmakingseffect hebben bij de dader. In het algemeen pleit de HRJ voor de stipte uitvoering van de uitgesproken straffen. Het ontradend effect van een “korte” gevangenisstraf met een uitstel mag niet worden vergeten.

Ten slotte merkt de HRJ op dat, in functie van het niveau van de straf die zal worden gekozen voor de verschillende misdrijven (en die op dit moment niet gekend is bij gebrek aan tekst van boek II en de bijzondere wetten), het risico bestaat dat de repressie veel zwaarder zal zijn of, integendeel, veel lichter dan op dit moment.

¹⁸ Zie hoger p. 2

¹⁹ MvT p. 197.

7. De veroordeling bij schuldverklaring (artikel 48 voorontwerp– artikel 50 aangepaste voorontwerp)

Volgens het aangepaste voorontwerp kan de veroordeling bij schuldverklaring worden uitgesproken door de rechter:

“wanneer hij vaststelt dat in het licht van de concrete omstandigheden van de zaak de hem voorgelegde feiten slechts van geringe ernst zijn of dat de tijd die is verstreken sinds het plegen van het misdrijf het uitspreken van een andere straf niet opportuun maakt”.

De HRJ maakt zich zorgen over het risico op straffeloosheid die dergelijke mogelijkheid (naast de vaststelling van de overschrijding van de redelijke termijn) met zich meebrengt, in samenhang met de afschaffing van de opschorting van de uitspraak (zowel de eenvoudige als de probatoire).

In de memorie van toelichting wordt inderdaad gesteld dat het aangewezen is de opschorting van de uitspraak van de veroordeling af te schaffen:

“Er kan immers van worden uitgegaan dat de opschorting van de uitspraak van de veroordeling voortaan overlapt met de probatiestraf en de veroordeling bij schuldigverklaring”²⁰.

Er wordt ook beweerd dat de opschorting op dit moment aangewezen is

“in geval van feiten van geringe ernst of wanneer de feiten worden berecht na verloop van verschillende jaren en de delinquent geen gevaar vormt voor de samenleving”²¹.

Artikel 3 van de wet van 29 juni 1964 betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie bepaalt dat de opschorting kan worden bevolen:

“indien het feit niet strafbaar is met een correctionele gevangenisstraf van meer dan twintig jaar, en het niet van die aard schijnt te zijn dat het gestraft moet worden met een hoofdstraf van meer dan vijf jaar correctionele gevangenisstraffen de tenlastelegging bewezen is verklaard”.

De veroordeling bij schuldverklaring lijkt volgens de HRJ geen dubbel gebruik uit te maken met de opschorting van de uitspraak omdat die laatste maatregel kan worden uitgesproken voor een feit dat strafbaar is met een correctionele hoofdgevangenisstraf tot vijf jaar. Dergelijke feiten worden niet noodzakelijk als feiten van geringe ernst beschouwd.

Naast het feit dat de veroordeling bij schuldverklaring een onduidelijke boodschap zendt aan zowel de veroordeelde als de samenleving in zijn geheel – buiten de erkenning van de schuld legt de rechter immers geen enkele sanctie op – is de HRJ van oordeel dat een afschaffing van de opschorting van de uitspraak van de veroordeling de rechter een nuttig instrument zou ontnemen. De maatregel voorziet immers in een proeftermijn die de betrokkene voor zijn verantwoordelijkheid stelt en kan bovendien worden gecombineerd met voorwaarden die de opvolging van de betrokkene mogelijk maakt. Eén van de essentiële doelstellingen van Justitie is net de efficiënte re-integratie van delinquenten en het beperken van recidive.

²⁰ Mvt, p. 295

²¹ MvT p. 296.

8. De vermogensstraffen (Hoofdstuk 4 – Afdeling 8)

Uit de tekst van het aangepaste voorontwerp en van de memorie van toelichting blijkt dat een strategische keuze werd gemaakt om het gebruik van de gevangenisstraf te vermijden en in vele gevallen de voorkeur te geven aan vermogensstraffen (geldboete, de verbeurdverklaring, de geldstraf vastgesteld op basis van het verwachte of uit het misdrijf behaalde voordeel).

Al te lange gevangenisstraffen kunnen inderdaad zeer ontwrichtende effecten hebben.

De HRJ moet er echter op wijzen dat ook de verregaande ontwikkeling van vermogensstraffen negatieve, zelfs dramatische gevolgen kan hebben niet alleen voor daders die zich al in een precaire financiële situatie bevinden, maar ook voor de leden van hun gezin.

De uitwerking van de straffen in boek II zal hopelijk toelaten om een inschatting te maken of een evenwicht is bereikt.

9. De geldboete (artikel 49 voorontwerp– artikel 51 aangepaste voorontwerp)

Wat betreft natuurlijke personen bepaalt het aangepaste voorontwerp dat het bedrag van de geldboete wordt vastgesteld in verhouding tot zijn financiële draagkracht en zijn sociale toestand.

In de memorie van toelichting wordt verduidelijkt:

“Het gaat om de reële financiële draagkracht van de beklaagde, waarover de rechter zich soeverein een oordeel vormt door rekening te houden met diens vermogenstoestand, levensstandaard, inkomsten (al dan niet officieel of niet-aangegeven) en de lasten die als zodanig kunnen resulteren uit de elementen van de zaak”²².

(...)

“Het openbaar ministerie en de verdediging kunnen alle relevante elementen in dat opzicht voorleggen. De rechter kan ook de partijen op dat punt ondervragen en hen verzoeken om alle nuttige inlichtingen of documenten mee te delen. Op grond van alle elementen die hem op regelmatige basis zijn voorgelegd, wordt de rechter aldus geacht op dat punt een gemotiveerde uitspraak te doen na een feitelijke soevereine beoordeling”²³.

Deze wijze van bepaling van de financiële draagkracht van de beklaagde voor het vaststellen van de hoogte van de uit te spreken geldboete houdt het risico in op veel bijkomende debatten hierover. Bovendien maakt men op die manier van de rechter een soort “boekhouder” en beschikt hij over weinig middelen om die opdracht naar behoren uit te oefenen.

De HRJ stelt zich, net als de Raad van State, de vraag over welke concrete mogelijkheden de rechter zal beschikken om het verband te leggen tussen de financiële draagkracht van de dader en het bedrag van de geldboete. De huidige tekst creëert een risico op ongelijkheid bij het bepalen van de geldboete. De onzekerheid met betrekking tot de hoogte van de geldboete lijkt groot en brengt het principe van de voorzienbaarheid van de straf in het gedrang.

De HRJ vraagt zich ook af of het niet wenselijk is om de rechter de mogelijkheid te geven om betalingstermijnen toe te kennen voor de betaling van de boete. Indien deze mogelijkheid wordt ingevoerd moet uiteraard worden nagekeken of zij niet de bevoegdheden doorkruist van een dienst die dergelijke termijnen op dit moment toekent.

Wat betreft de rechtspersoon, bepaalt het aangepaste voorontwerp dat het bedrag van de geldboete wordt vastgesteld in verhouding tot zijn financiële draagkracht, zijn omzet en zijn omvang.

²² MvT, p. 234.

²³ MvT p. 235.

De HRJ stelt voor om de laatste twee criteria te schrappen omdat ze op zich onvoldoende relevant zijn om de financiële draagkracht van een rechtspersoon te bepalen.

Met betrekking tot de geldboete uit te spreken ten aanzien van een rechtspersoon, wijst de HRJ uitdrukkelijk op de vrijheidsstraffen voorzien in bepaalde bijzondere wetten die op dit moment in geldboetes worden omgezet op basis van het huidige artikel 41bis Sw. Aangezien het aangepaste voorontwerp voorziet in de opheffing van dit artikel dient met die opheffing rekening te worden gehouden in het kader van de wijziging van de betrokken bijzondere wetten.

10. De geldstraf vastgesteld op basis van het verwachte of uit het misdrijf behaalde voordeel (artikel 51 voorontwerp – artikel 53 aangepaste voorontwerp)

Het eerste lid van dit artikel bepaalt:

“Wanneer het plegen van het misdrijf ertoe strekte rechtstreeks of onrechtstreeks een vermogensvoordeel te behalen, kan de rechter elk van de daders veroordelen tot betaling van een som die overeenstemt met maximum het drievoud van de waarde van het vermogensvoordeel dat de dader of de daders rechtstreeks of onrechtstreeks uit het misdrijf hebben behaald of hoopten te behalen. Deze som wordt geïnd als een geldboete”.

In combinatie met de geldboete en de verbeurdverklaring, en met de beoordelingsmarge die aan de rechter wordt gelaten om de hoogte van de geldboete te bepalen, houdt volgens de HRJ deze nieuwe geldelijke straf, bepaald in verhouding tot het verhoopte vermogensvoordeel, een risico in op disproportionele bestraffing.

De HRJ vraagt zich bovendien af over welke concrete middelen de rechter zal beschikken om te bepalen wat de waarde is van het vermogensvoordeel “dat de dader of de daders rechtstreeks of onrechtstreeks uit het misdrijf hebben behaald of hoopten te behalen”. Geen enkel instrument wordt aan de rechter gegeven en het risico op een arbitraire beoordeling lijkt groot. Nochtans zijn de gevolgen op financieel gebied aanzienlijk aangezien het aangepaste voorontwerp stelt dat de rechter elke dader kan veroordelen tot betaling van een som die overeenstemt met maximum het drievoud van de waarde van het vermogensvoordeel.

De HRJ is geen voorstander van de invoering van deze nieuwe straf.

11. De ontbinding van een rechtspersoon (artikel 40 voorontwerp – artikel 69 aangepaste voorontwerp)

De HRJ stelt voor om wat betreft de aansprakelijkheid van rechtspersonen geen uitzondering meer te maken voor publieke rechtspersonen (zie hierboven). Indien de wetgever het voorstel van de HRJ zou volgen, dan dient, onder meer wegens de continuïteit van de publieke dienstverlening, de mogelijkheid van de ontbinding als straf te worden beperkt tot de private rechtspersonen.

* *

*